

BLAD GROEN

CONTACTBLAD VAN IVN BERNHEZE

Quercus Heeswijk
Heksenbezems
Uilenbeschermers van het jaar
10 jaar roofvogel inventarisatie

BELEEF DE NATUUR!

IVN

Het IVN is een vereniging die bijdraagt aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu, landschap en leefomgeving.

Verspreid over Nederland heeft het IVN 174 plaatselijke afdelingen. Meer dan 20.000 leden zetten zich actief in voor de natuur en het milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten voor jong en oud, zoals excursies, cursussen, tentoonstellingen en lezingen.

Foto voorblad: Koolwitje (Eric Kaelen)

Foto deze pagina: Federmot (Eric Kaelen)

BLAD GROEN

Merel sterfte

Zit ik, bij prachtig najaarsweer, in mijn tuintje te schrijven voor dit blaadje, komt er een merel naar mij toe gehupt. Hij zag er 'opgeblazen' uit en zijn veertjes zagen er ook slecht uit. Vliegen deed hij ook moeizaam. Even dacht ik dat hij misschien net uit het nest was uitgevlogen. Maar toen herinnerde ik mij aan de ziekte die, in Europa, heerst onder de merels en andere vogels zoals uilen en huismussen. De boosdoener is het Usutu-virus dat nu ook in Nederland is aangetoond. En dat verklaarde misschien ook waarom ik überhaupt weinig merels in mijn tuin hoor en zie. En ik maar denken dat het door mijn kat komt. Het virus heeft bij onze oosterburen al voor een ware slachting onder de merels gezorgd. Dat voorspelt dus weinig goeds . . .

Tja, we hadden de planning om in deze uitgave de uitslag van de DNA test van de muurhagedissen te melden. Helaas wordt deze uitslag pas begin 2017 bekend gemaakt. Dus we moeten nog even geduld hebben.

Maar er is ook goed nieuws we hebben een nieuwe voorzitter Joost Willems. En deze zet de traditie voort om een voorwoord voor ons blaadje te schrijven. Hopelijk inspireert dit jullie om ook een keer een bijdrage te leveren voor ons blad. We zijn altijd op zoek naar 'nieuwe' schrijvers en/of artikels.

Als laatste wil ik jullie weer veel leesplezier toewensen.
Eric Kaelen, redactie

4	Van de voorzitter
5	Welke kleur zijn ijsvogeltjes?
6	Vrijwilligersdag Natuur Noord-Brabant 2016
8	Uilenbeschermers van het jaar
10	Quercus Heeswijk
12	Tien jaar roofvogel inventarisatie
16	Midzomerfeest Venel-groep
17	Heksenbezems het hele verhaal

COLOFON

REDACTIE:

Eric Kaelen (eindredactie)
Léon Weeterings, John Davies, Theo Brienens

DRUKKER:

Editoo B.V. te Arnhem

KOPIJ:

redactie.bladgroen@gmail.com
Uiterste inzenddatum voorjaar 2017: 31-01-2017

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen al dan niet te plaatsen, in te korten of aan te passen.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt worden door middel van fotokopieën, elektronisch, mechanisch, opnamen of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorwoord

Najaar 2016, al weer een half jaar voorzitter van IVN Bernheze, zo snel gaat de tijd. Met deze schitterende nazomer, waar maar geen einde aan wil komen, nog op het netvlies, denken we toch ook vooruit, naar het komende winterseizoen.

Allereerst wil ik graag zo snel mogelijk het bestuur op orde krijgen. De problematiek is bekend, het blijkt lastig nieuwe bestuursleden te werven voor de taken penningmeester en secretaris. Een potentiële kandidaat voor het penningmeesterschap heeft begin augustus zijn droom waar kunnen maken en is part time wijnboer geworden in Noord Holland. Dat valt lastig te combineren met een bestuursfunctie in Bernheze. Wij wensen Erik Koopman, en Mariëlle de Bont natuurlijk ook, hiermee veel succes. Inmiddels voeren we gesprekken met Nico Anker en Pim Willems om de te kijken of we een passende verdeling van de bestuurstaken kunnen vinden. IVN Bernheze moet namelijk wel door!

De afgelopen maanden zijn er diverse bijeenkomsten geweest in de Kilsdonkse Molen met als onderwerp de ontwikkeling van het AA dal, vanaf Beek en Donk tot aan Den Bosch. IVN Bernheze is actief met het inbrengen van ideeën en het ziet er naar uit dat er ook het een en ander gerealiseerd kan worden. Van de meer dan 140 ideeën die zijn ingezameld, zijn er inmiddels zeven iconprojecten geformuleerd, waarvan twee in de omgeving van Heeswijk-Dinther. Wij zitten aan tafel en praten mee.

In het regionaal overleg (met Oss, Uden, Veghel en wij) bespreken we momenteel de opzet van een nieuwe natuurgidsencursus, die in 2017 van start zal gaan. We hopen op een grote deelname, ook vanuit Bernheze. Daarover volgende keer hopelijk meer.

Bij de Gemeente is een nieuwe ambtenaar aangesteld voor natuur, mevrouw Esther Rutten. Op 7 juli jl hebben we met haar en de verantwoordelijk wethouder Peter van Boekel, een intensief gesprek gehad over vele diverse onderwerpen, en daarbij een luisterend oor ervaren. Uiteraard hopen we wel dat deze contacten ook omgezet kunnen worden in daden. Zo hebben we gesproken over het veiligstellen van de natuurwaarde van de Klotbeek in Dinther, de bescherming van landschapselementen en (zand)weggetjes, schoonhouden van poelen etc. etc. We treffen elkaar twee maal per jaar, zo kunnen we de vinger aan de pols houden en de ontwikkelingen blijven volgen.

Op 5 november (ongeveer de verschijningsdatum van dit nummer van bladgroen) start het natuurwerkseizoen weer van de VENELgroep. We gaan vanaf half negen van start bij kasteel Heeswijk. Iedereen is hierbij welkom. In het Brabants Dagblad zal hieraan aandacht worden besteed. Zegt het voort!

Tot slot nog even de aandacht voor de verkiezing tot uilenbeschermer van Brabant van ons lid Eric van Dijk door Brabants Landschap. Daar hebben we ook in onze bestuursvergadering, samen met Eric, even bij stil gestaan. Hij is een voorbeeld voor velen van ons.

Dat vind ik nou het mooie van IVN, het is zo'n divers aandachtsgebied, allemaal verbonden door onze mooie natuur. Ik zou zeggen, trek er deze weken ook eens op uit, tezamen met uw familieleden, en ga kijken en ervaren wat de natuur ons in de herfst biedt. Herfst en winter (afsterven en rust) zijn nodig, om weer een voorjaar vol explosieve groei en bloei te laten plaatsvinden, zodat we daar allemaal weer volop van kunnen genieten.

Joost Willems
IVN Bernheze

Tijdens de bestuursvergadering wordt Eric van Dijk (l) gefeliciteerd door Joost Willems (r) met zijn verkiezing tot 'Uilenbeschermer van het jaar'.

Welke kleur zijn ijsvogels?

De ijsvogel is een van de interessantste vogels van Nederland en we mogen ons gelukkig prijzen dat er meerdere in Bernheze te vinden zijn, bijvoorbeeld in het Aa-meander bij Kasteel Heeswijk en langs de ecologische verbindingszone bij de Kilsdonkse Molen. Maar wat voor kleur zijn ze eigenlijk?

Het zeer bekend fluorescerend blauw van de rug- en vleugelveren komt niet van pigment in de veren maar is het resultaat van een natuurkundig fenomeen dat 'irisatie' (of in gewonere termen regenboogschittering of kleurenspeel) heet. Het kleurenspeel ontstaat doordat interferentie tussen de verschillende golflengtes van het gereflecteerde licht van de vederlagen, blauw-, groen- en oranjekeuren geeft.

Het pigment in de meeste veren van een ijsvogel is in feite modderbruin en als een iriserende 'blauwe' veer uit het zonlicht wordt genomen, dan zien we dat deze inderdaad bruin is!

Anders gezegd, wanneer witte licht van de zon de vederlagen van een ijsvogel raakt, absorberen de veren alleen de blauwe golflengte van het licht. Dit betekent dat zodra het gereflecteerde licht onze ogen bereikt, de blauwe golflengte ontbreekt en onze hersenen en ogen bepalen dat we in het zonlicht de vederlagen als blauw zien.

Deze afbeeldingen geeft je de belangrijkste uiterlijke kenmerken van de ijsvogel. De foto's zijn eigendom van Corné van Oosterhout die de mooie website www.ijsvogels.nl onderhoudt.

Tekst: John Davies

(foto: Nico Ettema)

Vrijwilligersdag Natuur Noord-Brabant 2016

Op 27 mei 2016 werd er een dag georganiseerd om de vele vrijwilligers die zich voor de natuur inzetten te bedanken. Deze was georganiseerd door RAVON, FLORON, Zoogdiervereniging, Sovon, EIS Kenniscentrum Insecten, De Vlinderstichting, IVN, Brabantse Milieufederatie en de terreinbeheerders Staatsbosbeheer, Brabants Landschap, Vereniging Natuurmonumenten en Waterschap de Dommel in samenwerking met de Provincie Noord-Brabant.

Deze dag vond bij 'Het Klooster' aan de Hoogstraat 6 in Waalre plaats. De dag bestond uit verschillende workshops, lezingen, films en excursies waarvoor je je vooraf had kunnen opgeven.

Als echte buitenmens spraken de workshops, films en lezingen, die binnen werden gegeven, mij niet zo aan. Dan toch maar de dag vullen met lekker in de natuur dus alleen excursies. Tja, ik was een beetje laat met mij opgeven waardoor de excursie naar de boomkijkers helaas al vol was. Maar gelukkig was er nog een plaatsje bij de excursie langs één van Brabants mooiste beken: de Tongelreep. En voor de middag de visexcursie. Nou laat de dag maar komen!

Bij aankomst bleek het al erg druk te zijn. Gelukkig heb ik maar een heel klein en smal autootje. Hiervoor vond ik dichtbij de ingang een plaatsje waar een 'normale' auto net niet kon staan. Eenmaal binnen kreeg ik een naamkaartje en met een kopje thee en een koekje in de hand ging ik op verkenning uit. Overal hingen posters en waren standjes van natuurverenigingen. De gratis folders over natuur gingen als warme broodjes over de toonbank en sommige stands waren al snel door hun voorraad heen. De dag begon met een toespraak van Johan van den Hout, gedeputeerde Natuur, Water en Milieu van de Provincie Noord-Brabant. Hierna moesten we ons verzamelen voor, in mijn geval, de eerste excursie.

We hadden goed weer en we waren zo bij de Tongelreep. Daar kregen we uitleg over wat er allemaal gedaan was om de diversiteit in en om het water te verhogen. Zo lag er veel dood hout in het water wat voorheen werd weggehaald. Ook werd er met een schepnet 'gevis't' naar onderwaterdiertjes.

Op zoek naar waterdiertjes. (foto: Eric Kaelen)

Al met al een mooie excursie. Daarna gingen we weer snel terug voor de lunch.

Vervolgens moesten we ons verzamelen voor de vis-excursie.

Deze ging naar de Dommel. En niet zomaar een plaats maar als eerste bij een zijarm daarvan.

Deze lag in de tuin van een particulier echtpaar op leeftijd. Gelukkig vonden ze dat geen probleem en later kwamen ze zelfs even kijken.

Bij aankomst kregen wij, tot onze verrassing, een waadpak en een schepnet in onze handen geduwd.

Klaar voor het 'natte' werk! (foto: Eric Kaelen)

Wij waren als vrijwilligers aangewezen om mee te helpen bij het onderzoek naar de beekprik. Een Beekprik (*Lampetra planeri*) is een soort palingachtige dier die tot 17,5 cm lang en tot 6 jaar oud kan worden.

Ze is heel zeldzaam en omdat deze al op andere plaatsen in de Dommel was gevonden hadden ze een vermoeden dat deze vis ook in deze zijarm voorkwam, maar deze was nog niet bevestigd door waarnemingen. Aan ons de taak zo'n beestje te vangen! We kregen snel wat instructies, waarbij de truc bestond uit het flink in de modderige bodem stampen en daarbij het schepnet stroomafwaards er voor te houden. En met succes!

De belangrijkste vangst, een beekprik! (foto: Nico Ettema)

Op het eind van de excursies hadden we er meerdere gevangen. Waarbij ik er zelfs, een keer, twee tegelijk in mijn net aantrof! De dag kon natuurlijk niet meer stuk

Beekprik

De beekprik blijft zijn hele leven in dezelfde beekloop. Het dier leeft drie tot zes jaar als een blinde larve in de modderbodem en verandert dan in het vroege voorjaar tot volwassen prik. Hij krijgt ogen, vinnen en geslachtsorganen. Het dier verliest echter tegelijkertijd zijn maag- en darmstelsel en houdt daarom op met foerageren. Op zoek naar partners trekt hij stroomopwaarts waar paaiplaatsen gebouwd worden in de grindbodem. In de beek wordt een gleuf gemaakt door steentjes te verplaatsen. Het grind wordt eerst schoongemaakt en vervolgens zetten de vrouwtjes hun eitjes erop af. De mannetjes gaan daar boven hangen en zetten de zaadcellen af. Eenzelfde paaisleuf kan tegelijkertijd worden gebruikt door een groot aantal prikken. Het is daar dan een drukte van belang. De beekprik sterft enkele dagen na het paaien. In tegenstelling tot de rivier- en de zeebek is de beekprik geen parasiet. (bron Wikipedia).

Naast deze zeldzame vis vingen we ook verschillende andere vissen waaronder de kopvoorn, en blauwband en verschillende rivierkreeften.

Een gevlekte Amerikaanse rivierkreeft (foto: Nico Ettema)

De blauwband. (foto: Nico Ettema)

In de poeltjes in de buurt werd er ook nog even 'gevis't' en daar kwamen we ook nog de beruchte zonnebaars tegen. Een niet inheemse soort die zoveel schade veroorzaakt aan de aanwezige inheemse soorten. Hoewel iedereen het een hele leuke excusie vond voelden sommige toch wel nattigheid. Na eerst nog gedacht te hebben dat je toch wel erg ging zweten in z'n waadpak, kwamen ze er uiteindelijk achter dat hun waadpak toch lek bleek te zijn. Bij terugkomst nog even nagepraat met een drankje. Van te voren had ik mij ook voor het eten opgegeven dus ik kon nog even lekker 'bijtanken' voordat ik weer huiswaards ging. Al met al een heel geslaagde dag. Het was alleen jammer dat er maar twee afgevaardigden waren van IVN-Bernheze. Hopelijk dat dit er de volgende keer meer worden.

Tekst: Eric Kaelen

Uilenbeschermers van het jaar

Een kleine uiltje zorgde ervoor dat Eric van Dijk uit Heesch weer ging vogelen. En hij kreeg meteen een 'prijs'.

Stiekem baalde hij er gruwelijk van dat hij op vakantie was, uitgerekend op het moment dat een uilenkast uit een boom waaide. Vanaf zijn vakantieadres moest Eric het aan zijn collega's overlaten om de jonge uiltjes in het nest te redden. Gelukkig kwam het allemaal goed.

Uilen gaan Van Dijk aan het hart. En hoewel de liefde voor de uil pas een jaar of zes geleden pas echt oplaaide, werd de Heeschenaar onlangs al 'gekroond' tot uilenbeschermers van het jaar in Brabant.

Een complete verrassing voor Van Dijk, die pas enkele jaren als uilenbeschermers actief is. Als jonge jongen had Van Dijk een verrekijker waarmee hij de lucht af speurde. Hij wist alle uilen in de buurt te zitten. Maar de aandacht voor de uil ebde weg. Tot die ene dag dat een steenuil landde op de pergola in de tuin van Van Dijk.

Eric met een Steenuiltje.

Eric van Dijk

- Eric van Dijk is 49 jaar, komt uit Heesch, is getrouwd en heeft twee zonen (19 en 17).

- In het dagelijks leven is Van Dijk werkzaam bij Aspen in Oss, waar hij administratief werk doet op de werkvoorbereiding van een chemische afdeling.

- Als kleine jongen was Eric van Dijk met verrekijker op zoek naar uilen. Toen hij ouder werd, verdween de belangstelling, maar sinds een jaar of zes is die terug en is hij fanatiek uilenbeschermers.

- Brabants Landschap heeft Eric van Dijk dit jaar uitgeroepen tot uilenbeschermers van het jaar.

Wat gebeurde er toen?

"Ik begon weer te vogelen. Vrij snel had ik in de gaten wat de vliegroute van de uil was en ik nam contact op met de uilenwerker. Toen werd ik steeds enthousiaster en leerde ik steeds meer over uilen. Op een gegeven moment nam ik als coördinator het uilenwerk in Heesch over."

En dan nu al die onderscheiding?

"Ja, dat is wel heel snel. Had ik niet verwacht. Er zijn zo'n 600 uilenbeschermers in Brabant en elk jaar is er maar een die tot uilenbeschermers van het jaar wordt gekozen. Dat ik nu, na goed vijf jaar al, die prijs krijg is heel snel. Blijkbaar vinden ze toch dat ik al in aanmerking kom."

Wat heb je gedaan dat je nu al uilenbeschermers van het jaar bent geworden?

"Ik ben coördinator van de uilenwerkgroep Nistelrode-Heesch-Loosbroek. En ik heb in Oss, waar het uilenwerk stil lag, een nieuwe werkgroep mee opgezet. Ja, en verder ben ik ook wel breder actief dan alleen met het uilenwerk. Ik zoek graag samenwerking. Samen met vrijwilligers van IVN, ZLTO, Brabants Landschap en WBE is ook een weidevogelgroep opgezet. We werken veel samen met boeren in de regio. Ze bellen ons zelf al als ze tijdens het maaien een nest zien."

“Als kinderen uiltjes willen zien, ga ik er altijd meteen naartoe”

Eric controleert een Steenuilenkast in de Vosbergstraat te Heesch.

Wat is de belangrijkste taak van een uilenbeschermer?

“Wij zorgen als vrijwilligers voor broedgelegenheid voor de uilen. Want dat is vooral het probleem. Elk jaar is er woningnood onder de uilen. En dat los je op door nestkasten op te hangen, op de goede plek. In een rommel gebied, want daar houden uilen van. In de buurt van begrazing, mesthoopjes en fruitbomen, Het gaat best goed met de uil, alleen de populatie van de ransuil gaat achteruit. Die broeden niet in nestkasten en daardoor kun je ze moeilijk helpen, We hebben in Heesch, Nistelrode en Loosbroek zeventig nestkasten hangen, Nu begint de drukke tijd voor ons. Eind mei, begin juni maken we onze ronde langs alle nestkasten om te zien of er uilen zitten, of er eieren liggen en of er misschien er al jongen zijn. Dat noteren we allemaal.”

Geen webcams in de nestkasten die alles voor jullie registreren?

“Nee, die hebben we niet. Ik vind het wel leuk, die discussie die Midas Dekkers heeft aangezwengeld over webcams. Zelf zijn wij daar niet zo mee bezig, maar ik volg het wel. Wat ik niet graag zie zijn roofvogels en uilen die gebruikt worden voor shows. Helaas neemt het aantal shows toe en hoewel de Vogelbescherming er erg op tegen is, zijn ze nog niet verboden. Daardoor komt het ook steeds meer voor dat nesten worden leeggehaald en dat op Marktplaats een koppeltje uilen wordt aangeboden.

Waarom gaat iemand uilen beschermen?

“Vanwege de contact met de gastgevers zoals wij die noemen, de mensen bij wie een uilenkast hangt. Als we onze ronde gaan doen, ben ik soms uren op pad om twee of drie kasten te bekijken, alleen omdat we dan hele gesprekken hebben met de gastgevers. En de belangstelling van kinderen. Als er kindjes zijn die uiltjes willen zien, ga ik er meteen naartoe. Dat is mooi om te doen. Ik krijg ook elk jaar verzoeken van scholen die pakketjes informatie over uilen willen hebben of braakballen om uit te pluizen.

Dus voorlopig blijf je nog wel bezig met uilen!

“Ja, ik heb het virus gekregen en als je dat eenmaal hebt, mag je het houden, zeg ik altijd. Ook al ben ik op vakantie, dan houd ik toch nog zo veel mogelijk in de gaten wat er met de uilen gebeurt. We hebben een appgroep, zo blijf je van alles op de hoogte. En ik heb mijn voelsprietten altijd uitstaan via Twitter, internet, ik volg alles en volg alle ontwikkelingen. Volgens mij wordt het een goed uilenjaar. We hebben een zachte winter gehad en dan zijn er genoeg muizen. En als het met de muizen goed gaat, gaat het ook met de uilen goed.”

Tekst: Edith Verwegen (Uit Brabants Dagblad 25 mei 2016)
Foto's: Laura van Venrooij en Léon Weeterings

Quercus Heeswijk

In de negende Rassenlijst Bomen (zie: <https://www.rassenlijstbomen.nl/nl/Home.htm>) worden de zomereiken (*Quercus robur*) genoemd langs de Gouverneursweg in Heeswijk. Deze vermelding geeft aan dat het om eiken gaat die van goede kwaliteit zijn en geschikt zijn / aanbevolen worden voor vermeerdering. Tussen de huisnummers 9 en 10 van de Gouverneursweg in Heeswijk staan 419 eiken. Verschillende eiken zijn flink beschadigd door het verkeer en er zijn ook enkele gaten in de laan ontstaan door eiken die weggefallen zijn. Om deze reden vraag ik aandacht voor de *Quercus Heeswijk*.

Cultuurhistorie

We mogen er van uit gaan dat toen het ijs zich terugtrok de (Vlaamse) Gaai zich heeft ingespannen om zoveel mogelijk eiken te zaaien op de gronden die vrij kwamen. Deze bomen kregen kinderen en kleinkinderen. De bomen die sinds de laatste ijstijd in ons land konden handhaven noemen we autochtone bomen. Van de inlandse eik zijn we er tamelijk zeker van dat die sinds de laatste ijstijd autochtoon is in Nederland.

De Gouverneursweg is aangelegd tussen 1838 en 1841 door Andreas van den Bogaerde van Terbruggen die vanaf 1830 gouverneur van Noord Brabant was. Langs deze weg zijn in zijn tijd eiken geplant van een goede sortering. Hierbij is zonder twijfel gebruik gemaakt van het middeleeuwse pootrecht dat volgens Enklaar (1941) door de toenmalige Heer van Heeswijk en Dinther in 1474 is afgegeven. Dit pootrecht geeft de eigenaren van gronden langs een openbare weg het recht om langs die weg bomen te planten. De keuze voor eiken is vermoedelijk ingegeven door de behoefte aan eikenhout. Anders gezegd niet voor de sier maar voor een goede opbrengst op langere termijn.

In de vorige eeuw zijn deze eiken, bij de overdracht van de (provinciale) Gouverneursweg naar de gemeente, aangekocht door de gemeente en die is thans eigenaar van de bomen langs de Gouverneursweg.

Eik aangetast door Zwavelzwam.

Ook bij het kasteel staan op het terrein van Brabants Landschap verschillende eiken die de lanenstructuur aangeven op het landgoed. Van belang is bijvoorbeeld de schei-eik langs de Aa die al eeuwenlang de grens tussen de parochies Heeswijk, Schijndel en Berlicum markeert en helaas dit voorjaar is overleden. Cultuur historie die veel aandacht nodig heeft als we die willen behouden.

Schei-eik

De Quercus Heeswijk

Voor onze natuur is het van belang dat bomen kinderen en kleinkinderen krijgen. Vervolgens wil ik opmerken dat een boom nooit zomaar een boom is. Er zijn honderden soorten organismen die leven op, in of van eikenbomen. Vooral bij oude bomen kun je vele soorten insecten, paddenstoelen, korstmossen, vogels en zoogdieren tegenkomen. Verder kunnen we vaststellen dat bomen niet graag verhuizen. Immers ze hebben wortels en passen zich aan de omgeving aan, verder zijn ze markant in het landschap en bovendien hebben ze het talent om de mensen te overleven.

Met onze gemeente als eigenaar van de bomen langs de Gouverneursweg en Brabants Landschap als eigenaar voor de bomen bij het kasteel hebben we met zijn allen een zorgplicht voor deze bomen. Als ik naar hun achteruitgaande conditie kijk moeten we ook bezorgd zijn voor hun nakomelingen.

Het eenvoudigst is om te zeggen een eik is een eik en we zien wel wat de markt ons tegen die tijd te bieden heeft. Toch denk ik dat het van respect voor de Heeswijk eik getuigt als we die promoten als een streekproduct van aantoonbaar goede kwaliteit en ook initiatieven nemen om de cultuurhistorie van deze eiken te behouden. Dit is geen al te moeilijke opgave. Gecontroleerd door NAKtuinbouw eikels de grond in en begeleiden tot goede laanbomen. Het is dringend gewenst, dat hiervoor het initiatief genomen wordt.

Onze werkgroep Venel kan zo'n project niet trekken. Daarom ben ik op zoek naar vrienden (Gemeente Bernheze, Brabants Landschap, Kasteel Heeswijk, Heemkundekringen enz) die de Quercus Heeswijk een warm hart toedragen en kinderen en een talrijk nageslacht gunnen. 419 eiken hebben gedurende 175 jaren bewezen dat ze dit respect verdienen. Op veel plaatsen in de omgeving zijn bij percelen die ooit bij Kasteel Heeswijk hoorden deze eiken aangeplant. Het is belangrijk om dit stukje cultuurhistorie te beschermen.

Tekst en foto's: Harry van der Pas

Gouverneursweg

Tien jaar roofvogel inventarisaties

Het broedseizoen 2016 zit er voor veel roofvogelsoorten op dus kunnen we nu genieten van het jonge spul dat om voedsel zeurt en moet leren vliegen en jagen. Dit maakte ik vorige week nog van dichtbij mee; het nest van een boomvalk aan de Ruitersweg -Oost in Heesch waar de 3 jongen net waren uitgevlogen. Nog niet alle broedresultaten van 2016 zijn verwerkt maar we kunnen toch al voorzichtig conclusies trekken.

Inleiding

Voor de haviken in Bernheze was het een goed broedseizoen. Maar er zijn altijd wel opmerkelijke voorvallen, het jaren succesvolle havikspaar in De Wielen in Heesch deed geen broedpoging en stopte al voor de ei leg.

Dat zelfde ook bij de havik bij de Klotbeek in Dinther, het is onduidelijk of daar de boswerkzaamheden de oorzaak kunnen zijn. Ook was het schrikken in april bij het vinden van het dode havikvrouwtje bij het nest aan de Bosweg in Dinther. Maar ook goed haviksnieuws: een nieuw nest bij de Wildhorst in Dinther, er vlogen drie jongen uit.

De buizerd is een echte generalist omdat hij overal wel zijn kostje bij elkaar weet te vinden. Hij doet het goed en broedt tegenwoordig overal in Bernheze. Bij de sperwer nesten zijn wisselende broedsuccessen waargenomen, een sperwerp-aartje bij de Hooge Vorssel (vorig jaar nog vijf jongen) mislukte dit jaar. Dat geldt ook voor de vijf nestkasten van de torenvalken in Bernheze; geen broedpogingen. Het kan zijn dat de muizenstand hiervoor de oorzaak is. Wel lukte het met één torenvalk in de Bleeken, er vlogen zeker twee jongen uit.

Tijdens de jaarlijks terugkerende wespdiëftelling in juli werden wel foeragerende wespendieven gezien maar geen nesten gevonden. Het aantal slechtvalken neemt in onze omgeving aanwijsbaar toe. In de door ons vorig jaar geplaatste nestkast op de hoogste toren van de Heus fabriek in Ravenstein werd niet gebroed. Wel was er broedsucces in Oss bij de CHV en van het succesvolle paartje slechtvalken op de grote kerk in Uden werden drie jongen geringd. Het onderzoek naar roofvogels neemt binnen de beschermingsactiviteiten een steeds grotere plaats in. Kennis over leefwijze en broedbiologie zijn onontbeerlijk. Ik wil met dit verslag onze kennis en aandacht voor de vogels, natuur en landschap delen met zoveel mogelijk natuurliefhebbers, waaronder ook bestuurders beleidsmedewerkers, terreinopzichters, grondeigenaren en planontwikkelaars in onze omgeving.

Tien jaar roofvogel inventarisatie

Dit artikel geeft een terugblik op tien jaar monitoren van roofvogels in Bernheze en Oss en sinds twee jaar in het gebied Herperduin en Maashorst Noord. Nu op veel plaatsen de jongen uit de ouderlijke territoria zijn vertrokken is dit ook een goed moment in het seizoen.

Omdat bij onze roofvogelinventarisaties de havik de doelsoort is komen de andere roofvogelsoorten maar weinig aan bod in dit verslag. Van de andere roofvogelsoorten (sperwer, buizerd en torenvalk) worden de broedresultaten wel genoteerd en verder gevolgd op onze controlerondes. Alle broedgegevens worden verwerkt en doorgegeven aan de landelijke vogelonderzoek organisatie Sovon te Nijmegen. In de maanden juli en augustus wordt speciaal gezocht naar moeilijk op te sporen soorten als boomvalk en wespendief. De meer dan vijftientig havikterritoria liggen in het afgebeelde zoekgebied. Elk territorium wordt minimaal zesmaal bezocht in het broedseizoen.

Juveniele havik Rijsvennen Herperduin (foto: Theo van Orsouw)

Al deze controlerondes worden met de fiets (±35km) afgelegd. Door regelmatig en intensief deze havikterritoria te volgen komen we veel te weten over de haviken. Vanaf eind februari wordt er gestart en eind juni gestopt. Paul Reijs is al jaren mijn vaste fietsmaat op deze controlerondes. Wij zijn goed op elkaar ingespeeld wat verstoring tijdens ons veldwerk tot een minimum beperkt. Ook vullen wij elkaar aan met kennis wat het uiteindelijk resultaat ten goede komt. Van elke controleronde wordt een verslag gemaakt en rondgestuurd naar roofvogelonderzoekers in de naaste omgeving. Met die informatie houden we elkaar op de hoogte van de ontwikkelingen van de roofvogelpopulatie. Ook komen de roofvogelwerkgroepen Oss en Uden een aantal maal per jaar bij elkaar.

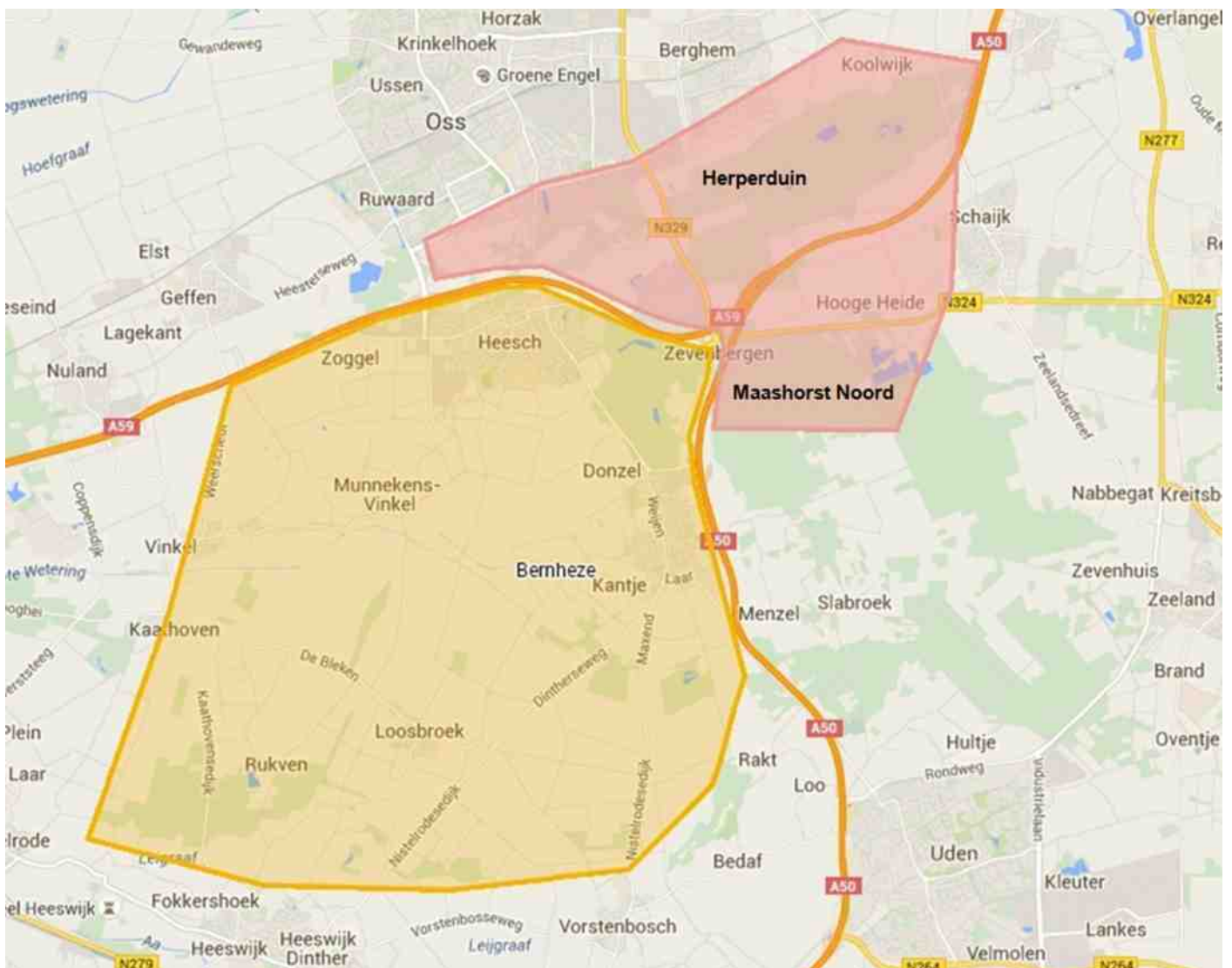
Gebiedsomschrijving: Bernheze

Het zoekgebied in het buitengebied van Bernheze heeft veel kwaliteiten op het gebied van natuur en landschap. Het roofvogel zoekgebied ligt ingeklemd tussen de A59 noordoostelijk in Heesch en de rijksweg A50 westelijk bij Nistelrode. De Gemeente Bernheze bestaat uit de dorpskernen Heesch, Nistelrode, Vorstenbosch, Loosbroek en Heeswijk Dinther. In het buitengebied in Heesch ligt het historische landgoed de Berkt met haar lanenstructuur en de kleinschalige gebieden als het Broek, Wijstbunders, Donzel en Hoge en Lage Wijst, de Vinkelse Loop, maar ook de historische zandwegen. De landschappelijke verbindingen door bosstroken zijn karakteristiek in dit agrarisch gebied.

Als gevolg van de schaalvergroting in de landbouw is er sprake van een toename van nieuwe en grotere stallen in het gebied Grolderseweg. Verder richting Loosbroek ligt het open landschap de Bleeken, een agrarisch gebied dat grotendeels bestaat uit zwaar bemeste gras- en maïspcelen. De natuurwaarden van de kleine landschapselementen zoals houtwallen en de kleine bosjes bij het Brabant Water pompstation, Jonkerbos en Wolvenbos maken het aantrekkelijk voor vogels. De bossen bestaan voor het grootste deel uit productiebos met naaldbomen als Lariks, Fijnspaar, Grove den en Douglas spar. Dit geldt ook voor de bossen bij Nistelrode en in het Zuidelijkste deel van het zoekgebied de Heeswijkse bossen. Alles bijeen een mozaïek van habitats met ruim voedselaanbod voor haviken (duiven), sperwers (zangvogels) en buizerds (muizen).

Gebiedsomschrijving: Oss, Herperduin, Maashorst-Noord

De bosgebieden in het zoekgebied Oss, Herperduin met de gebiedsnamen: Snippenjacht, Voorste Heide, Rijsvennen, Ganzenven en Klompven en voor de Maashorst de noordelijk gelegen gebieden: Hooge Vossel, Munven, Munsche Heide, Hofmansplassen en Kanonsberg. Het zijn grotere aaneengesloten bospercelen die herstellen van de bosvorming die hier enkele jaren geleden is uitgevoerd. Het zijn heel andere bosgebieden dan in het agrarisch gebied in Bernheze. Dit maakt het voor ons extra interessant om te bezoeken. In het onderzoekgebied Herperduin en Maashorst broeden de verschillende havikparen zeer dicht bij elkaar maar ook dicht bij de buizerds. Toch lijken de buizerds weinig last te hebben om in de buurt van een havik hun jongen groot te brengen. Ze maken handig gebruik van de haviken door in hun voormalige nesten te gaan broeden of af en toe een prooi bij ze weg te ritsen. Een opmerkelijke en spannende waarneming was dit jaar die van een havik die bovenop een net geslagen ravenjong zat. Alhoewel ze soms op het havikmenu terechtkomen, houdt de ravenpopulatie stand op de Maashorst. Vanaf 2000 heeft Edward Sliwinski het aantal roofvogelterritoria nauwgezet gevolgd; het aantal wespindief-, sperwer- en boomvalkterritoria blijft klein in dit gebied. Op de vorige pagina staat een foto van een juveniele havik prachtig vastgelegd door Theo van Orsouw. Deze ontmoeting was bij de Rijsvennen op Herperduin.

Werkwijze

Roofvogelonderzoek is een tijdrovende en vermoeiende bezigheid. Door relatief simpel nesten te traceren en ruiveren te verzamelen, kan veel informatie worden verkregen over het havikterritorium.

Om veranderingen te constateren is het vereist gedurende het hele broedseizoen havik waarnemingen te doen. Onze controlerondes beginnen dan ook in het vroege voorjaar aangezien de haviken in deze periode aan de hand van territoriale gedragingen als kekkeren, baltsvluchten en copulaties hun aanwezigheid in het territorium goed kenbaar maken. Tijdens de latere controlerondes als de territoriums en nesten bekend zijn, wordt er gezocht naar ruiveren (broedfase). In deze periode zijn de ruiveren voornamelijk van het havikvrouwtje en makkelijk te vinden in de omgeving van het nest. Aan de hand van deze veren kan er worden gekeken naar de leeftijd van de vogel, en of het dezelfde vogel is als in voorgaande jaren. Tevens worden gedurende de gehele broedcyclus prooiresten in de omgeving van het nest verzameld. Aan de hand hiervan kan iets gezegd worden over het menu van de haviken. Als de jongen zijn geboren is dit te zien aan de poepspetters die na enkele dagen onder het nest liggen. Hoe verder deze poepspetters liggen, hoe ouder de jongen. Als de jongen eenmaal groot genoeg zijn en vanaf de grond met verrekijker waarneembaar zijn, is het zaak om deze te tellen zodat er iets over het broedsucces gezegd kan worden. Het aantal getelde jongen is hierbij echter niet altijd gelijk aan het werkelijke aantal, aangezien vanaf de grond makkelijk een jong gemist kan worden die bijvoorbeeld plat in de nestkom ligt. Later als de jongen groter zijn (takkelingen) en op takken rond het nest zitten zijn de aantallen beter te bepalen. Met behulp van een telescoopstok met digitale camera willen we dit oplossen. Door met de camera in de nestkom te kijken kunnen we het gehele broedstadium beter volgen. Ik zal in het verslag van 2016 hier verder op ingaan.

Broedsuccessen: Havik (*Accipiter gentilis*)

Nog net in maart zijn de haviken begonnen met de ei-leg, Gemiddeld 1 april lag het eerste ei in de meeste nesten. Elk jaar zijn er wel haviken die door onbekende reden niet tot broeden overgaan of waarvan wij het nest (vaak nieuw) niet terug kunnen vinden. Het overnemen van haviksnesten door buizersds kwamen we dit jaar ook weer een aantal keren tegen. Zowel het aantal broedparen als het aantal succesvolle broedgevallen is de laatste jaren in ons zoekgebied stabiel. Het verloop van het reproductiesucces wijst erop dat het prooiaanbod in Bernheze nog voldoende is om met succes meerdere jongen groot te brengen.

Ook voor de uitgevlogen jongen is er nog voldoende ruimte in of rondom ons zoekgebied zo schatten wij in. Toch was het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen dit jaar lager dan andere jaren. Deze broedgegevens worden digitaal verwerkt met een speciaal nestkaarten programma en opgestuurd naar Sovon Vogelonderzoek Nederland. Alle gegevens worden centraal geregistreerd en jaarlijks gepubliceerd bij de Werkgroep Roofvogels Nederland. Bij de verwerking wordt samengewerkt met SOVON Vogelonderzoek Nederland. Dankzij de landelijke vogeltellingen beschikt Sovon over inzicht in de ontwikkeling van aantallen Nederlandse roofvogelsoorten, hun verspreiding en de ontwikkelingen in de voor vogels belangrijke gebieden.

Om een roofvogelgebied als Bernheze goed te leren kennen heb je wel een aantal jaren nodig. Je ziet het aantal havikterritoriums stijgen in de loop van de jaren. Vanaf 2009 kunnen we zeggen dat we de meeste havikterritoriums wel weten te zitten. Opvallend in 2015 was dat er meer haviksnesten door buizersds werden overgenomen. De nieuwe haviksnesten waren moeilijk op te sporen. Er was een lichte daling van het aantal uitgevlogen jongen. De stijging van het aantal broedparen lijkt zich te stabiliseren. De trend in Bernheze is in ieder geval behoorlijk positief vergeleken bij de zandgronden in centraal en Noord-Nederland: daar loopt de stand terug (informatie Rob Bijlsma WRN). Bernheze en omgeving blijft aantrekkelijk voor haviken.

Vijf jonge torenvalken in de nestkast op de Wijst in Heesch.

In het volgend verslag 2016 zal ik meer vertellen over het voor ons nieuwe onderzoeksgebied Oss, Herperduin en Maashorst Noord. Het lijkt er nu op dat daar nog groei zit. Dit jaar lag de productie van het aantal jongen beduidend hoger dan in Bernheze. We kwamen daar meer haviksnes-ten met drie jongen tegen.

Broedsuccessen: Buizerd Sperwer en Torenvalk

Zoals al eerder vermeld blijft de havik voor ons de doelsoort. Daar zijn we op gefocust tijdens onze struintochten. Toch wil ik enkele andere passerende soorten vernoemen. Wij hadden de indruk dat de buizerds het goed deden in Bernheze. Het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen was 1,3 bij de bij ons bekende nesten. Voor de twee sperwernesten die we volgden was 2015 zeker een goed jaar. Met respectievelijk vijf en vier uitgevlogen jongen. Dat geldt ook voor de torenvalken die in de door ons geplaatste nestkasten broeden. Er vlogen gemiddeld 4 jongen uit.

Boswerkzaamheden

Het herhaaldelijk (lees: jaren) onder de aandacht brengen van de storende boswerkzaamheden in het roofvogel broedseizoen begint zijn vruchten af te werpen. Dit concludeerde ik toen ik begin augustus 2015 werd benaderd door de beleidsmedewerker van de Gemeente Bernheze. Vanaf die tijd worden we vooraf geïnformeerd en bij bosinventarisaties betrokken; alleen maar voordelen om gebruik te maken van de plaatselijke gebiedskennis.

De boswerkzaamheden zijn verdeeld over verschillende gemeenten in het gebied van de Maashorst.

Nico Ettema van IVN Uden is de coördinator en aanspreekpersoon over deze boswerkzaamheden. De boswerkzaamheden worden voornamelijk uitgevoerd in opdracht van de Bosgroep Nederland. En uiteraard werkt men volgens de gedragscode zorgvuldig bosbeheer.

In het najaar van 2015 vonden de werkzaamheden plaats in de bossen van Bernheze, Landerd en Uden. Deze werkzaamheden zijn gericht op het omvormen van de bossen en in de Maashorst omvormen naar een natuurbos. Na de inrichting vindt er geen houtoogst meer plaats in tegenstelling tot de bossen buiten de Maashorst. Voorafgaand aan de werkzaamheden moeten volgens de Flora- en Faunawet de bossen geïnventariseerd worden op het voorkomen van beschermde soorten planten en dieren.

Vijf jonge sperwers op nest Hooge Vorrssel Heesch.

Op 15 oktober 2015 is een bijeenkomst georganiseerd in de Groenhoeve in Uden en zijn de leden van de natuurverenigingen uit de omgeving uitgenodigd om kennis te nemen van de methode. Vanuit het IVN Oss waren wij met vier personen aanwezig. Drie leden van de vegetatiewerkgroep en ik zelf als roofvogelspecialist. Uiteindelijk hebben zich tien mensen opgegeven en zijn er vier teams gevormd. In ieder team is tenminste een roofvogelspecialist vertegenwoordigd.

Bewapend met de groene verfspuitbus in onze rugzak zijn wij in Bernheze drie ochtenden samen met Nico Ettema op stap geweest. Het waren leerzame maar ook gezellige wandelingen. Wij werden gewezen op de extra natuurwaarde van sommige bossen in Bernheze. Het bos in Heeswijk-Dinther aan de Bosweg maakte veel indruk bij Nico, dit zijn bosgebieden die hij niet kende. Alle inventarisaties waren op 18 november ruim op tijd voltooid. De dunningswerkzaamheden zijn het eerst gestart in de bossen van Uden; daarna volgden de bossen van Landerd en eind november zijn de bossen van Bernheze ook klaar. Bij de inventarisaties, die voor een deel buiten de Maashorst hebben plaats gevonden, zijn bijzondere planten en dieren gevonden. In de bossen van Landerd zijn de in Brabant zeldzame rode bosbessen gezien; de salomonszegel en eikvaren doen het goed in de bossen van Bedaf. In de bossen van Bernheze zijn prachtige koningsvarens gevonden. Naast de bekende hopen van de beschermde Rode Bosmieren zijn er in de meeste bossen dassenburchten aangetroffen, die deels door konijnen zijn overgenomen. Opvallend zijn de vele horsten van roofvogels, waaronder die van de Buizerd, Havik en Sperwer.

Tekst: Berry Setton

Midzomerfeest Venel-groep

Op vrijdag 17 juni 2016 hield de Venelploeg haar traditionele midsummernightevent. De bijeenkomst was dit keer bij de Kilsdonksemolen, want dáár en bij de burens van Zwanenburg wordt regelmatig heel wat geknot.

Er waren 27 leden, verschillende samen met hun partners, aanwezig. We begonnen om 18.30 uur en na de koffie met molenkoek trokken we de laarzen of ander geschikt schoeisel aan voor een wandeling over het EVZ. De grazers hadden ervoor gezorgd dat we er makkelijk konden lopen. Groot voordeel was ook dat het op dat moment droog was, want aan de stand van de Aa was te zien dat het de laatste tijd veel geregend had. Waterhoogte en –snelheid was erg hoog, zo hoog zelfs dat er niet gevaren kon worden met de fluisterboot. We bekeken de betonnen vistrap die bij de stuw is aangelegd, want zo'n manier een hoge hindernis passeren door de vissen had nog niet ieder van ons gezien. De oversteek met het pontje ging gelukkig probleemloos. Iedereen kwam droog aan de overkant en met een nog werkend mobiel. Aan de overzijde van de oude Aa konden we ons snoeiwerk aan de wilgen van vorig jaar bewonderen. Freddy kon nog enkele interessante wetenswaardigheden kwijt over zijn bijen waarvoor hij daar enkele kasten heeft staan. Het leek ons echter veiliger niet te lang te wachten.

Terug bij de molen stonden we een moment stil bij de jonge wilg, die was geplant ter nagedachtenis aan collega Cor, waarvan we in november 2015 zo plotseling afscheid moesten nemen. Tijdens snoeiwerk bij de molen nog wel. Maria, de partner van Cor, was ook aanwezig en in de ontmoetingsruimte van de molen bood zij de leden van Venel een setje waxinelichtjes aan als herinnering en als waardering voor de groep. Lichtjes die Cor in zijn dagelijks werk mocht produceren.

We waren net op tijd binnen, want de hemelsluizen waren weer opengetrokken. Maar wij zaten lekker droog aan ons natje en de lekkere hapjes van Femke en Nico. Maria had het herdenkingsboek over Cor dat Peter voor haar gemaakt heeft meegebracht. Met gepaste interesse bekeken we dit bijzondere fotoboek.

Om 22.30 uur werd door de organisatie 'laatste rondje' groepen en dat was voor sommigen een verrassing, zo gezellig zat iedereen te buurten.

Fijn dat we elkaar weer eens troffen op een bekende plek. Goed om deze traditie in ere te houden. Volgend jaar dus gewoon weer een midsummernightevent.

Tekst: De organisatie, Ben, Jan, Nico.

Heksenbezems het hele verhaal

Dan heb je een gallen excursie gehad en dan kun je het niet laten om daarop te blijven letten.

Op weg van Vinkel naar Heeswijk kwam ik, op de Kaathovensedijk, in de buurt van Heeswijk een berk tegen vol met heksenbezems. Ontelbare keren ben ik daar langs gereden zonder deze gezien te hebben. Eerst dacht ik nog dat het gewoon vogelnesten waren maar daarvoor waren het te veel. Toen dacht ik wat is heksenbezem toch een rare naam voor een gal. Waar zou dat vandaan komen? Dat bleek toch moeilijker te achterhalen dan ik dacht.

Waar komt de naam heksenbezem eigenlijk vandaan?

Er zijn verschillende volksverklaringen voor de vorming ervan. Zo zouden die groeien daar waar heksen op de takken van de berk hadden gezeten. Weer anderen waren overtuigd dat de duivel er voor had gezorgd dat ze groeiden zodat de heksen die konden gebruiken voor hun bezems. Maar er gaan ook verhalen rond dat als de heksen te laat

Heksenbezem langs de Kaathovensedijk (foto: Eric Kaelen)

van een feestje terug komen vliegen, de eerste zonnestralen, het vliegvermogen verminderen. Daardoor moeten de heksen dan een noodlanding maken waarbij het bezem gedeelte van de bezem soms in de boom achter blijft. Andere dachten dat de heksenbezem er in werd geslingerd door een heks die haar dag niet had.

Om een of andere reden waren deze verhalen toch niet echt bevredigend. Dus ben ik wat verder gaan zoeken om een antwoord te krijgen op mijn vraag;

Waar komt het vliegen van een heks op een bezem vandaan?

Mijn gedachtegang was dat, als een heks niet op een bezem vliegt je ook geen heksenbezems hebt.

Eigenlijk vliegen heksen pas standaard op bezems vanaf de zestiende eeuw. Daarvoor vlogen ze op van alles maar vooral op dieren of op de rug van demonen. Van de heksen processen in de middeleeuwen zijn soms nog de verklaringen, die meestal onder folter zijn verkregen, terug gevonden. Zo ook van het eerste grote heksenproces van Ierland tegen Lady Alice Kyteler uit 1324. Hier werd gesproken over

“In rifleing the closet of the ladie, they found a pipe of oyntment, wherewith she greased a staffe, upon which she ambled and galloped through thick and thin”. Oke er komt wel een staf in voor waar ze schijnbaar op rond galoppeerde maar dat is nog geen bezem en ook nog niet echt vliegen. Hoewel er ook een bezem in het proces genoemd werd. Daarmee zou ze rijkdommen naar het huis van haar zoon geveegd hebben. Dus wel een magisch gebruik van de bezem en het gebruik van een soort staf met daarop een zalf. Later in het verhaal wordt wel duidelijk waarom er zalf op deze staf zat.

De eerste min of meer officiële verklaring van het vliegen op een bezem stamt uit 1456 van de mannelijke heks Guillaume Edelin. Maar er zijn ook eerdere afbeeldingen bekend van vrouwen die op een bezem zitten.

Martin Le France 'Le champion des dames' 1451

Wat heb je nodig om met een bezem te kunnen vliegen?

Om te vliegen had je aan een bezem alleen niet veel. Daarvoor had je ook vliegzaam (heksen)zalf nodig.

Bij de heksenprocessen zijn veel 'bekentenissen' waar de samenstellingen worden genoemd. Zo staat in een bekentenis uit 1459;

“Dat de salff daer sy haer mede smeerden op dese manier gemaect was; dat sy gaende om het H. Sacrament te ontfangen naemen die hostie ofte lichaam Jesus Christi ende deden dat in een pot vol padden, ende dat lieten sy daer soo langh in tot dat het de padden opgegeten hadden. Daer naer naemen sy de beenen van de verhangene christenen ende maecken die tot pulver; daer naer dooden sy de voorschreven padden; waer van sy dat pulver van de beenen, daer by doende bloet van maeghden, jonge kinderen, met cruyden ende andere dingen, het salffken maecten”.

Veel van deze ingrediënten zijn tegenwoordig gelukkig niet zo makkelijk meer te krijgen en misschien is dat de reden

dat vliegende heksen uitgestorven zijn. In bovenstaande verslag ontbreekt ook het meest belangrijke, namelijk: welke kruiden werden nu gebruikt?

Gelukkig zijn er andere verslagen waar deze wel in genoemd worden. De samenstelling varieert maar hebben wel gemeen dat ze vaak uit zeer giftige planten en soms paddenstoelen, bestaan. Zo heb je de negen kruidige zalf bestaande uit zwarte nachtschade, koningsvaren, monnikskap, doornappel, vingerhoedskruid, huislook, gevleete scheering, bilzekruid en heksenkruid. Maar ook andere kruiden werden in vergelijkbare zalfjes gebruikt zoals; wolfskers, alruin, ijzerhard, bingelkruid, zonnewende, maankruid, venushaar en opium. Ook de vliegenzwam (paddenstoel) werd vaak genoemd.

Tja, nu hebben we een bezem en het zalfje. Hoe nu verder?

Vliegenzwam (foto: Eric Kaelen)

Hans Baldung Grien 'De Heksen' 1510

Het zalfje innemen is er niet bij. Als je het al overleefd dan wordt je op z'n minst heel erg ziek, misselijk, ga je over je nek enz. nog voordat je van de grond bent losgekomen. Dan waren heksen, natuurlijk, nooit gaan vliegen. Maar in sommige van deze kruiden zitten hallucinerende stoffen

die ook door de huid heen opgenomen kunnen worden. En dan zijn we er bijna. Want wat zijn de beste plaatsen om dit middel aan te brengen? Daar geven de heksen processen, uit de 15e eeuw, ook antwoord op; "onder de oksels en andere harige plaatsen". Vooral die laatste zijn de beste plaatsen en dan is een hulpmiddel wel handig. Een bezem was er altijd wel in huis te vinden. Dus een beetje zalf er op smeren en gaan met die banaan! Ik denk dat ik niet verder in detail hoeft te treden maar het berijden van een bezem krijgt nu misschien wel een dubbele betekenis!

Wolfsskers (foto: Eric Kaelen)

Experimenten

In 1589 schreef Porta dat men bij inname van Nachtschadeachtige planten; 'kon denken dat men een vis was en op de grond liggend zwembewegingen maakte met armen en benen'.

Veel later zou prof. W.E. Peuckert in 1960 een middel hebben uitgeprobeerd. Daarbij zou het gevoel gekregen hebben dat hij zou zweven en dat hij uit de hoogte werd toegesproken. Gustav Schenk beschreef in 1966 bij de werking van nachtschade ook het gevoel te vliegen. Andere kregen het gevoel dat hun keel dichtgeknepen werd, het slikken steeds moeilijker werd en dat gedaantes in elkaar over gaan en er fantasie gestalten verschijnen en de werkelijkheid niet meer wordt waargenomen.

Maar al met al is het onverstandig om met deze (dodelijk) giftige kruiden te experimenteren en ik raad dit ook ten strengste af!

Samenvatting

Uiteindelijk heb ik wel een tevredenstellend antwoord op mijn vraag waar het woord heksenbezem vandaan komt. Het is leuk te zien dat de traditionele bezem gemaakt werd van een essen steel met een bezem van berkentakken. Dit is de "oer" bezem die je nu standaard aantreft bij afbeeldingen van vliegende heksen. Deze mocht trouwens zeker niet in de maand mei worden gemaakt en dan mag je er ook geen kopen! Want dat was de Romeinse maand van de dood. In Engeland zeiden ze dat zo; "Brooms bought in May sweep the family away". Je had dus geluk als je in die tijd bezem verkoper en/of maker was want dat was het enige beroep met een maand "vakantie"! Moderne heksen gebruiken nu ook nog wel deze ouderwetse bezem om hun rituele plaatsen schoon te vegen. Van vroeger uit had deze bezem nog een diepere betekenis. Zo zou het bezem gedeelte voor het vrouwelijke en het steel gedeelte voor het mannelijke staan. Bij een bezem zijn deze twee dus verenigd. Als er vroeger "gedate" werd kon het meisje, subtiel, aangeven dat ze hem niet zag zitten, door met een bezem de vloer rond zijn stoel te vegen. Het was in Brabant ook de gewoonte dat, na het huwelijksfeest, de bruidegom over de bezemsteel springt die over de drempel van zijn nieuwe

Doornappel (foto: Eric Kaelen)

woning was gelegd. Bij het verhuizen naar de nieuwe woning werd er ook een bezem in de top van de huisraad gestoken om onheil af te wenden. Trouwens een bezem met de bezem naar boven bij de voordeur zetten, weert ook boze geesten af.

Maar wat zijn heksenbezems nu werkelijk?

Heksenbezems bij berken worden gewoon door de schimmel *Taphrina betulina* veroorzaakt. Deze zit op de buitenkant van de berkentakken en dringt dan de jonge takken binnen. De schimmel verspreidt zich via het capillair vatenstelsel van de boom. Normaal groeit een tak alleen aan de uiteinde. Deze groeiknop maakt continu een hormoon aan dat de andere knoppen "slappend" houdt. Als nu het uiteinde beschadigd raakt maakt hij geen hormoon meer aan en wordt de "slappende" knop wakker. Deze neemt zijn plaats in en produceert weer het hormoon zodat de andere knoppen weer verder slapen. De schimmel beïnvloedt deze regulatie zodat ze de berk aanzet tot het laten uitgroeien van de aanwezige "slappende" knoppen. Daardoor worden ontelbare dunne korte takken gevormd die de heksenbezem vormen. De bezems kunnen heel groot worden en daardoor de groei van de boom negatief beïnvloeden.

Maar ook op andere bomen kunnen heksenbezems ontstaan, zoals in de spar, pijnboom, haagbeuk enz.. Bij essen en acacia worden die vaak door virussen veroorzaakt en bij naaldbomen vaak door overerfelijke knoppenmutaties. Bij lariks zijn de veroorzakers *Rickettsia*-achtige bacteriën. Ook maretak in bomen worden wel eens heksenbezems genoemd.

Dus nuchter gezien komt er totaal geen heks bij kijken.

Tekst: Eric Kaelen Literatuur: ISBN: 9027477353, 9062805906, 9038900724, 9032506420

INDIEN ONBESTELBAAR:
P/A ABDIJSTRAAT 40
5473 AG HEESWIJK - DINTHER

Steun ons

Leden €24,-- per jaar
Huisgenootleden €14,-- per jaar
Jeugdleden en studenten € 12,-- per jaar

Je krijgt het contactblad **BLADGROEN** van IVN Bernheze twee maal per jaar thuis gestuurd.
Vanuit IVN Nederland krijg je vier maal per jaar het blad 'Mens en Natuur'.

Wil je lid worden?
Vul dan het inschrijfformulier op de website in en stuur dit op naar het secretariaat. Je bent van harte welkom.

Schenken & Giften:

IVN Bernheze is een ANBI
(Algemeen Nut Beoogde Instelling)
Dit heeft fiscale voordelen voor de Nederlandse belastingbetaler die een gift doet aan onze vereniging.

IBAN-nummer NL97 RABO 0111 6106 80
t.n.v. IVN Bernheze te Heeswijk-Dinther

Namen en Adressen

BESTUUR

Voorzitter: Joost Willems,
06-54397753, willemsjw@hotmail.com
Secretaris: John Davies,
0413-292839, familiedavies@home.nl
Penningmeester: Jan Smets,
06-10223555, jcsnets@home.nl
Bestuurslid: Ien van Grunsven,
0413-341741, adenienvangrunsvan@home.nl
Bestuurslid: Mariken Ruiter
06-24674610; marikenruiter@zonnet.nl
Bestuurslid: Léon Weeterings,
06-12711074, leon.weeterings@home.nl

CORRESPONDENTIEADRES

Abdijstraat 40, 5473 AG Heeswijk-Dinther
ivnbernheze@gmail.com

VERENIGINGSGEBOUW

Cultureel Centrum Servaes
Raadhuisplein 24
5473 GC Heeswijk-Dinther

WEBSITE

www.ivn.nl/bernheze
Voor achtergrondinformatie, nieuws en activiteiten.

WERKGROEPEN

Venel: Harry van der Pas,
06-52317518, ahmvanderpas@planet.nl
Jan Dortmans,
0413-350764, jandortmans@home.nl
Natuurontwikkeling & Gemeentelijke plannen:
Theo Brienens,
06-28666257, tbrienens@home.nl
Jan van den Broek,
0413-292187, jhmrvandenbroek@gmail.com
 Vlinders & Libellen: Fons Jacobs,
0413-292738, gerryfons@telfort.nl
Weidevogels: Laura van Venrooij
06-23541158, lauraven@home.nl
Uilen Heesch & Nistelrode: Eric van Dijk
06-44734096, e.van.dijk@home.nl
Uilen Heeswijk-Dinther: John Davies
0413-292839, familiedavies@home.nl
Berminventarisaties: Fons Jacobs,
0413-292738, gerryfons@telfort.nl
Bibliotheek: Peter Kriele,
0413-292387, peterkriele@gmail.com
Wandelpaden: Henk Bronts,
0413-229533, wandelnetwerk@ivnbernheze.nl
Excursies & Natuurgidsen: Cent van den Berg,
0413-229504, centvandenbergh@me.com
Contactblad: Eric Kaelen,
redactie.bladgroen@gmail.com
Website: Léon Weeterings,
06-12711074, leon.weeterings@home.nl